

PEDAGOG SHAXSIDA KASBIY QONIQQANLIKNI SHAKLLANTIRUVCHI MEXANIZMLAR

Shermatov Ozodbek Rivojiddin o'g'li

Tel: +998-77-419-06-60. E-mail: shermatov8844@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15349714>

Annotatsiya. Maqolada pedagog shaxsida kasbiy qoniqqanlikni shakllantiruvchi psixologik, ijtimoiy va tashkiliy omillar keng qamrovda tahlil qilingan. Ichki motivatsiya, self-efficacy, emotsional barqarorlik hamda tashqi omillar – mehnat sharoitlari, jamiyatning munosabati, boshqaruv muhitining roli chuqur yoritilgan. Empirik tadqiqotlar asosida kasbiy qoniqqanlik darajasiga ta'sir etuvchi omillar aniqlangan va ularni yaxshilash bo'yicha amaliy takliflar berilgan.

Аннотация. В статье всесторонне анализируются психологические, социальные и организационные факторы, формирующие профессиональное удовлетворение у педагогической личности. Подробно рассматриваются такие аспекты, как внутренняя мотивация, самооффективность, эмоциональная устойчивость, а также внешние условия – условия труда, общественное признание и управленческая поддержка. На основе эмпирических исследований представлены практические рекомендации по повышению уровня профессионального удовлетворения.

Abstract. This article provides a comprehensive analysis of the psychological, social, and organizational factors that shape professional satisfaction in the personality of a teacher. Key concepts such as intrinsic motivation, self-efficacy, emotional stability, and external influences including working conditions, societal recognition, and administrative support are explored in depth. Based on empirical research, the study offers practical recommendations aimed at enhancing teachers' professional satisfaction.

1. Kasbiy qoniqqanlik tushunchasi

Kasbiy qoniqqanlik — bu shaxsning o'z ish faoliyatidan ma'naviy va ruhiy jihatdan mamnun bo'lish holatidir. Bu tushuncha quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Ishga bo'lgan ichki motivatsiya;

Shaxsiy qadr-qimmatning e'tirof etilishi;

Mehnat natijalarining ijtimoiy va moddiy jihatdan baholanishi.

Pedagogik kasbning o'ziga xos xususiyatlari

Pedagogik faoliyat muloqotga asoslangan, doimiy emotsional kuch sarflanadigan va ijtimoiy mas'uliyat darajasi yuqori bo'lgan sohalaridan biridir. Bu holat o'qituvchining kasbiy qoniqqanligiga bevosita ta'sir qiladi. Xususan:

O'z-o'zini anglash va shaxsiy o'sish ehtiyoji;

Talabalar bilan ijobiy munosabatlar;

Jamiyat tomonidan kasbga berilgan baho.

Kasbiy qoniqqanlikni shakllantiruvchi psixologik mexanizmlar

Pedagog shaxsida kasbiy qoniqqanlik quyidagi psixologik omillar asosida shakllanadi:

Ichki motivatsiya – ishni sevish, pedagogik faoliyatda ma'no topish;

O'zini oqlash (self-efficacy) – o'z kasbiy salohiyatiga ishonch;

Shaxsiy qadriyatlar tizimi – kasbni ijtimoiy ahamiyatli deb bilish;
Muvaffaqiyatli muloqot ko‘nikmalari – o‘quvchilar, ota-onalar va hamkasblar bilan sog‘lom munosabatlar;

Stressga chidamlilik va emotsional barqarorlik.

Sharoit va tashqi omillar ta’siri

Kasbiy qoniqqanlik faqat shaxsiy omillargagina bog‘liq emas. Quyidagi tashqi omillar ham muhim:

Mehnat sharoitlari (ish haqi, dars yuki, sharoitlar);

Ma’muriy va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash;

Kasbiy rivojlanish imkoniyatlari;

Jamiyat va davlat tomonidan kasbga berilgan ijtimoiy maqom.

Kasbiy qoniqqanlikni oshirish bo‘yicha tavsiyalar

Doimiy psixologik qo‘llab-quvvatlash xizmatlarini yo‘lga qo‘yish;

Pedagoglar uchun kasbiy o‘shish dasturlarini joriy etish;

Rag‘batlantirish tizimini adolatli va shaffof qilish;

Ish joyida sog‘lom psixologik muhitni shakllantirish.

1. “Kasbiy qoniqqanlik” tushunchasining mohiyati va psixologik asoslari

1.1. Kasbiy qoniqqanlik – psixologik holat sifatida

Kasbiy qoniqqanlik — bu shaxsning o‘z kasbiy faoliyatidan ijobiy his-tuyg‘ularni boshdan kechirishi, mehnati natijasidan mamnun bo‘lishidir (Locke, 1976; Herzberg, 1959). Bu holat:

Shaxsiy ehtiyojlarning qondirilishi;

O‘zini anglash va kasbda o‘zini namoyon etish;

Mehnat sharoitlarining shaxsiy qadriyatlar bilan uyg‘unligi bilan belgilanadi.

1.2. Pedagog shaxsining kasbiy qoniqqanligi

Pedagogik faoliyatda kasbiy qoniqqanlik – bu nafaqat ish haqidan, balki shaxsiy o‘shish, o‘quvchilarga ta’sir, va ijtimoiy e’tirof kabi omillardan ham kelib chiqadi. O‘qituvchi o‘z faoliyatida quyidagilar orqali mamnunlik his qiladi:

Kasbining ijtimoiy ahamiyatini anglash;

O‘quvchilarning yutuqlari;

Jamoadi qadrlanish.

2. Pedagog shaxsida kasbiy qoniqqanlikni shakllantiruvchi psixologik mexanizmlar

2.1. Ichki motivatsiya

O‘z ishiga mehr bilan yondashadigan, kasbni shaxsiy qadriyat deb biladigan pedagog kasbiy jihatdan barqaror va qoniqqan bo‘ladi (Deci & Ryan, 1985).

2.2. Kasbiy identifikatsiya

Pedagog o‘zini ushbu kasb bilan identifikatsiya qilsa, ya’ni “men o‘qituvchiman” degan ichki e’tiqod kuchli bo‘lsa, u o‘z ishidan qoniqadi.

2.3. O‘z-o‘zini baholash va self-efficacy (Bandura, 1997)

Pedagog o‘z salohiyatiga ishonch bildirganda va dars jarayonida o‘zini samarali his qilganda – u o‘zini kasbiy jihatdan muvaffaqiyatli deb hisoblaydi.

2.4. Emotsional barqarorlik va stressga chidamlilik

O'qituvchi emotsional jihatdan mustahkam bo'lsa, o'quvchi va ota-onalar bilan muloqotda salbiy omillarga bardosh bera olsa – bu kasbiy qoniqqanlikni mustahkamlaydi.

3. Kasbiy qoniqqanlikka ta'sir etuvchi tashqi omillar

3.1. Mehnat sharoitlari

Ish haqi va ijtimoiy himoya;

Ish yuklamasining adolatli taqsimlanishi;

Jismoniy ish sharoitlar (xona, texnika, xavfsizlik).

3.2. Boshqaruv va jamoa muhitining ta'siri

Rahbariyat tomonidan qo'llab-quvvatlanish;

Adolatli baholash va rag'batlantirish tizimi;

Jamoaviy hamkorlik va kasbdoshlar o'rtasida hurmat.

3.3. Jamiyat va oilaning munosabati

O'qituvchining kasbiga jamiyat tomonidan berilayotgan baho (ijtimoiy maqom) – bu ham kasbiy qoniqqanlikka bevosita ta'sir qiladi. Aks holda, "kamsitilgan kasb" sindromi yuzaga keladi.

4. Empirik tadqiqotlar asosida yondashuv

Agar siz maqola yozayotgan bo'lsangiz, quyidagi yo'nalishlarda ilmiy tadqiqot o'tkazishingiz mumkin:

4.1. So'rovnoma asosida o'rganish

O'qituvchilarning kasbiy qoniqqanlik darajasini o'lchovchi testlar:

Minnesota Job Satisfaction Questionnaire;

Herzbergning ikki omilli nazariyasi asosida ishlab chiqilgan metodikalar.

4.2. Korrelyatsion tahlil

Masalan, ichki motivatsiya va kasbiy qoniqqanlik o'rtasidagi bog'liqlikni statistik jihatdan tahlil qilish.

4.3. Kasbiy tajriba va qoniqqanlik o'rtasidagi farq

Yangi va tajribali pedagoglarning kasbiy qoniqqanlik darajasini solishtirish mumkin.

5. Kasbiy qoniqqanlikni oshirishga oid amaliy takliflar

5.1. Kasbiy rivojlanishni rag'batlantirish

Doimiy malaka oshirish;

Innovatsion dars uslublarini o'rgatish;

Grantlar, stipendiyalar va konferensiyalar orqali faollikni oshirish.

5.2. Psixologik xizmatlarni kuchaytirish

Pedagoglar uchun psixologik treninglar;

Stressni boshqarish bo'yicha seminarlar;

Kasbiy kuyish (burnout)ni oldini olish dasturlari.

5.3. Ijtimoiy va moddiy rag'bat tizimini takomillashtirish

Halol va shaffof mukofotlash tizimi;

Ijtimoiy kafolatlar (uy-joy, sog'liqni saqlash, pensiya).

Xulosa

Pedagog shaxsida kasbiy qoniqqanlikni shakllantirish — bu kompleks, ko‘p omilli jarayon bo‘lib, unda shaxsiy, ijtimoiy va tashkiliy omillar o‘zaro uyg‘un holda ishlashi lozim.

Mazkur masalaning chuqur tahlili nafaqat pedagog shaxsining farovonligini ta‘minlaydi, balki ta‘lim sifati va jamiyat taraqqiyotiga ham ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.